

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار چاپ سوم
۲	پیشگفتار
۵	فصل اول: کلیات
۶	مبحث اول: تعریف بانک و بانکداری
۶	گفتار اول: مفهوم بانک و بانکداری
۸	گفتار دوم: تفکیک میان بانک مرکزی و سایر بانکها
۹	مبحث دوم: پیشینه بانکداری در ایران و جهان
۹	گفتار اول: پیشینه بانکداری در جهان
۱۲	گفتار دوم: پیشینه بانکداری در ایران
۱۵	مبحث سوم: تحولات قانون گذاری بانکی در ایران
۱۹	مبحث چهارم: جایگاه حقوق بانکی در علم حقوق
۱۹	گفتار اول: شاخه های علم حقوق
۲۲	گفتار دوم: رابطه حقوق بانکی با دیگر شاخه های علم حقوق
۲۳	بند اول: حقوق بانکی و حقوق خصوصی
۲۳	بند دوم: حقوق بانکی و حقوق خارجی
۲۳	بند سوم: حقوق بانکی و حقوق اقتصادی
۲۴	بند چهارم: حقوق بانکی و حقوق تطبیقی
۲۵	مبحث پنجم: منابع حقوق بانکی
۲۶	گفتار اول: قانون
۲۷	گفتار دوم: آیین نامه ها، بخشنامه ها و دستورالعملها
۲۷	گفتار سوم: منابع فقهی و شرعی

صفحه	عنوان
۲۸	گفتار چهارم: رویه قضایی
۲۸	گفتار پنجم: عرف و رویه عملی
۲۹	گفتار ششم: مقررات و رویه بین‌المللی
۳۱	گفتار هفتم: عقاید علمای حقوق
۳۲	فصل دوم: حیات و مرگ حقوقی بانک
۳۳	مبحث اول: تأسیس و توسعه بانک
۳۳	گفتار اول: قواعد حاکم بر تأسیس بانک
۳۵	گفتار دوم: تأسیس و ساختار بانکهای ملی شده
۳۹	گفتار سوم: تأسیس و ساختار بانک خصوصی
۴۱	مبحث دوم: شیوه‌های نوین بانکداری
۴۲	مبحث سوم: نقش دولت در حیات حقوقی بانک و خصوصی‌سازی بانکها
۴۳	گفتار اول: نقش دولت در حیات حقوقی بانک
۴۵	گفتار دوم: خصوصی‌سازی بانکها
۴۸	مبحث چهارم: انحلال، ورشکستگی و تصفیه بانک
۴۹	گفتار اول: انحلال بانک
۵۱	گفتار دوم: تصفیه بانک
۵۴	مبحث پنجم: تأسیس و سازمان مؤسسات و بانکهای قرض‌الحسنه
۵۵	گفتار اول: تأسیس و سازمان صندوق قرض‌الحسنه
۵۶	گفتار دوم: تأسیس و سازمان بانک قرض‌الحسنه
۵۸	فصل سوم: اداره، نظارت، بازرسی و سیاست‌گذاری پولی و بانکی
۵۸	مبحث اول: تأسیس و سازمان بانک مرکزی
۵۹	گفتار اول: اوصاف بانک مرکزی
۶۱	گفتار دوم: اهداف بانک مرکزی
۶۲	گفتار سوم: ارکان بانک مرکزی
۶۲	الف) مجمع عمومی
۶۲	ب) شورای پول و اعتبار

صفحه	عنوان
۶۳	ج) هیئت عامل بانک مرکزی
۶۴	د) هیئت نظارت اندوخته اسکناس
۶۴	ه) هیئت نظار
۶۵	مبحث دوم: اداره بانک
۶۵	گفتار اول: اداره بانکهای دولتی
۶۷	گفتار دوم: اداره بانکهای غیردولتی
۶۷	بند اول: مجامع عمومی بانک غیردولتی
۶۹	بند دوم: هیئت مدیره و مدیر بانک غیردولتی
۷۱	مبحث سوم: نظارت و ارکان نظارتی بانکها
۷۱	گفتار اول: نظارت بانک مرکزی بر فعالیت بانکها
۷۴	گفتار دوم: نظارت درون سازمانی بر فعالیت بانکها
۷۴	بند اول: نقش نظارتی مجامع عمومی و مدیران بانکهای غیردولتی
۷۵	بند دوم: نظارت بانکی از طریق بازرس داخلی
۷۶	گفتار سوم: نظارت سهام داران بر فعالیت بانکها
۷۷	مبحث چهارم: سیاست گذاری پولی و بانکی
۷۷	گفتار اول: نوع نظارت و سیاست گذاری بانکی
۷۹	گفتار دوم: ابزارهای اعمال سیاست پولی
۸۱	فصل چهارم: بانکداری اسلامی
۸۲	مبحث اول: مفهوم و اوصاف حقوقی بانکداری اسلامی
۸۲	گفتار اول: مفهوم و پیشینه بانکداری اسلامی در ایران
۸۳	گفتار دوم: تفاوت بانکداری اسلامی و بانکداری متعارف
۸۵	گفتار سوم: اهداف و ویژگیهای بانکداری اسلامی
۸۶	مبحث دوم: اصول بانکداری اسلامی
۸۷	گفتار اول: اصل منع بهره
۸۷	گفتار دوم: اصل بازرگان بودن بانک اسلامی
۹۱	گفتار سوم: اصل استقلال بانک از سپرده گذاران
۹۲	گفتار چهارم: اصل مشارکت مشتری در سود و زیان

صفحه	عنوان
۹۲	گفتار پنجم: اصل حقیقی بودن معاملات بانکی
۹۲	گفتار ششم: اصل بهره‌گیری از عقود (ضرورت وجود تراضی)
۹۳	مبحث سوم: ماهیت حقوقی سود بانکی
۹۳	گفتار اول: سود بانکی و عدم النفع
۹۵	گفتار دوم: سود بانکی و ارزش اعتباری پول (اسکناس)
۹۶	گفتار سوم: سود بانکی و خسارت تأخیر تأدیه (ارزش زمانی پول)
۹۹	مبحث چهارم: نقد بانکداری اسلامی در ایران
۹۹	گفتار اول: صوری بودن قراردادها
۱۰۰	گفتار دوم: تردید در مشروعیت قرعه‌کشی
۱۰۱	گفتار سوم: وکیل نبودن بانک از جانب مشتری
۱۰۲	گفتار چهارم: پرداخت سود قبل از بازدهی سپرده
۱۰۵	گفتار پنجم: محدودیت در پرداخت وام قرض الحسنه
۱۰۶	گفتار ششم: دخالت دولت در فعالیت بانکها
۱۰۶	گفتار هفتم: تحلیل نهایی بانکداری در ایران
فصل پنجم: قراردادهای بانکی	
۱۰۹	مبحث اول: قراردادهای تجهیز منابع
۱۱۰	گفتار اول: سپرده قرض الحسنه
۱۱۱	بند اول: سپرده جاری
۱۱۲	بند دوم: سپرده پس‌انداز
۱۱۴	گفتار دوم: قرارداد سپرده مدت‌دار
۱۱۸	مبحث دوم: قراردادهای تخصیص منابع
۱۱۹	گفتار اول: قرارداد قرض الحسنه
۱۲۰	گفتار دوم: قراردادهای مشارکت
۱۲۱	بند اول: قرارداد مشارکت مدنی
۱۲۳	بند دوم: قرارداد مشارکت حقوقی
۱۲۴	بند سوم: قرارداد مضاربه بانکی
۱۲۶	بند چهارم: قرارداد مزارعه بانکی
۱۲۷	بند پنجم: قرارداد مساقات بانکی

صفحه	عنوان
۱۲۷	گفتار سوم: قراردادهای مبادله‌ای
۱۲۸	بند اول: فروش اقساطی
۱۲۹	بند دوم: قرارداد بانکی اجاره به شرط تملیک
۱۳۱	بند سوم: قرارداد جعاله بانکی
۱۳۲	بند چهارم: قرارداد سلف بانکی
۱۳۲	بند پنجم: قرارداد خرید دین (تنزیل)
فصل ششم: دریافت و پرداختهای بانکی	
۱۳۵	مبحث اول: مفهوم، انواع و زمان تحقق پرداختهای بانکی
۱۳۵	گفتار اول: مفهوم و انواع پرداختهای بانکی
۱۳۸	گفتار دوم: ابزار پرداخت
۱۳۹	گفتار سوم: زمان تحقق پرداخت
۱۴۰	بند اول: زمان پرداخت در پرداختهای درون بانکی
۱۴۰	بند دوم: زمان پرداخت در پرداختهای برون بانکی
۱۴۳	مبحث دوم: انتقال وجه
۱۴۴	گفتار اول: مفهوم انتقال وجه
۱۴۵	گفتار دوم: انواع دستور پرداخت
۱۴۵	بند اول: تقسیم از جهت وحدت یا تعدد انتقالها
۱۴۷	بند دوم: تقسیم از نظر مدت زمان پرداخت
۱۴۸	بند سوم: دستور پرداخت درون بانکی و دستور پرداخت بین بانکی
۱۴۹	بند چهارم: دستور پرداخت مستقیم و دستور پرداخت معکوس
۱۵۰	بند پنجم: دستور پرداخت ناقص یا نادرست و انتقال وجه ناموفق
۱۵۳	گفتار سوم: دستور پرداخت مشروط
۱۵۶	گفتار چهارم: لغو دستور پرداخت
۱۶۱	مبحث سوم: قراردادها و تراکنشهای بین بانکی
۱۶۲	گفتار اول: پایاپای بانکی
۱۶۲	بند اول: مفهوم پایاپای بانکی
۱۶۳	بند دوم: انواع روابط بانکی از حیث پایاپای و تسویه

صفحه	عنوان
۱۶۷	گفتار دوم: تسویه بانکی
۱۶۷	بند اول: سامانه تسویه ناخالص آنی (ساتنا)
۱۷۲	بند دوم: پرداخت و تسویه از طریق شبکه شتاب
فصل هفتم: تأمین مالی و تضمین بانکی	
۱۷۵	مبحث اول: سرمایه گذاری بانکی
۱۷۶	گفتار اول: سرمایه گذاری مستقیم بانک
۱۷۷	گفتار دوم: بانک سرمایه گذاری
۱۷۹	گفتار سوم: بانکداری جامع
۱۷۹	بند اول: مفهوم و قلمرو بانکداری جامع
۱۸۲	بند دوم: مشکلات و چالشهای بانکداری جامع
۱۸۴	بند سوم: سازوکار نظارت بر بانکداری جامع
۱۸۵	مبحث دوم: اعتبارات اسنادی
۱۸۵	گفتار اول: مفهوم
۱۸۶	گفتار دوم: انواع اعتبارات اسنادی
۱۸۷	بند اول: اعتبارات اسنادی تجاری
۱۸۸	بند دوم: اعتبارات اسنادی تضمینی
۱۸۹	گفتار سوم: اصول حاکم بر اعتبارات اسنادی
۱۸۹	بند اول: اصل استقلال اعتبار اسنادی از معامله پایه
۱۹۰	بند دوم: اصل لزوم رعایت مفاد دقیق اسناد
۱۹۲	گفتار چهارم: تقلب در اعتبارات اسنادی
۱۹۴	مبحث سوم: ضمانت نامه بانکی
۱۹۵	گفتار اول: انواع ضمانت نامه های بانکی داخلی
۱۹۸	گفتار دوم: قواعد عمومی حاکم بر ضمانت نامه بانکی داخلی
۱۹۹	گفتار سوم: ضمانت نامه بانکی در تجارت داخلی و بین المللی
فصل هشتم: تعهدات و مسئولیت در بانکداری	
۲۰۱	مبحث اول: تعهدات و مسئولیت بانک

صفحه	عنوان
۲۰۲	گفتار اول: جدایی تعهدات بانک از مدیران و کارکنان آن
۲۰۳	گفتار دوم: تعهد بانک به رازداری و اسسناهای آن
۲۰۶	گفتار سوم: تعهد بانک به نگاهداری اوراق بازرگانی، اسناد و دفاتر
۲۰۷	گفتار چهارم: تعهد به ارائه اطلاعات و مشاوره
۲۱۰	گفتار پنجم: تعهدات و مسسولیت بانک در پرداختهای بانکی
۲۱۱	بند اول: اصول حاکم بر پرداختهای بانکی
۲۱۴	بند دوم: مسسولیت بانک نسبت به چکهای بانکی و بین بانکی
۲۱۷	بند سوم: اسسرداد وجه پرداختی در فرض اسسشابه فردی یا خطای رایانه‌ای
۲۱۹	مبحث دوم: تعهدات و مسسولیت مدنی مدیر بانک
۲۲۰	گفتار اول: حرفه‌ای بودن مدیر بانک
۲۲۱	گفتار دوم: مبنا و حدود مسسولیت مدنی مدیر بانک
۲۲۳	مبحث سوم: مسسولیت کیفری در بانکداری
۲۲۴	گفتار اول: مسسولیت کیفری بانک
۲۲۵	گفتار دوم: مسسولیت کیفری مدیران بانک
۲۲۶	گفتار سوم: مسسولیت کیفری بازرسان بانک
۲۲۸	فصل نهم: بانکداری بین‌المللی
۲۲۸	مبحث اول: نهادهای مالی و پولی بین‌المللی و منطقه‌ای
۲۲۹	گفتار اول: بانک جهانی
۲۳۰	بند اول: بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه
۲۳۱	بند دوم: مؤسسه بین‌المللی توسعه
۲۳۲	بند سوم: شرکت مالی بین‌المللی
۲۳۲	بند چهارم: مرکز بین‌المللی حل و فصل اسسختلافات سرمایه‌گذاری (ایکسید)
۲۳۳	بند پنجم: مؤسسه تضمین سرمایه‌گذاری چندجانبه (میگا)
۲۳۳	گفتار دوم: صندوق بین‌المللی پول
۲۳۵	گفتار سوم: بانک تسویه بین‌المللی
۲۳۷	گفتار چهارم: بانک تجارت و توسعه اکو
۲۳۸	گفتار پنجم: بانک توسعه اسلامی

صفحه	عنوان
۲۴۰	مبحث دوم: انتقال وجه و پرداخت تعهدات بین المللی
۲۴۰	گفتار اول: مفهوم و معیار پرداخت بین المللی
۲۴۲	گفتار دوم: قواعد کلی حاکم بر پرداختهای بانکی بین المللی
۲۴۴	گفتار سوم: شبکه بانکی بین المللی
۲۴۴	بند اول: سوئیفت و سازمان آن
۲۴۵	بند دوم: شیوه کار سوئیفت
۲۴۶	بند سوم: شرایط عمومی قرارداد سوئیفت
۲۴۹	مبحث سوم: قانون حاکم و دادگاه صالح در بانکداری بین المللی
۲۴۹	گفتار اول: چالشهای تعیین قانون حاکم و دادگاه صالح
۲۴۹	بند اول: مصونیت دولت
۲۵۱	بند دوم: موانع و محدودیتهای ارزی
۲۵۳	گفتار دوم: قانون حاکم در بانکداری بین المللی
۲۵۵	گفتار سوم: مرجع صالح در دعاوی بانکی بین المللی
۲۵۸	فصل دهم: حل و فصل اختلافات بانکی
۲۵۹	مبحث اول: مطالبات و دعاوی بانک علیه اشخاص
۲۵۹	گفتار اول: وصول مطالبات به استناد قرارداد بانکی
۲۵۹	بند اول: پیشینه قانون گذاری درباره اعتبار قرارداد بانکی
۲۶۱	بند دوم: اوصاف و مزایای قرارداد بانکی
۲۶۴	گفتار دوم: وصول مطالبات بانکی از طریق تضمین و وثیقه
۲۶۸	گفتار سوم: دعاوی بانکی
۲۷۱	مبحث دوم: مطالبات و دعاوی اشخاص علیه بانکها
۲۷۲	مبحث سوم: دعاوی شغلی و استخدامی
۲۷۳	گفتار اول: مقررات شغلی و شکایات استخدامی کارکنان بانکهای دولتی
۲۷۵	گفتار دوم: مقررات شغلی و شکایات استخدامی کارکنان بانکهای غیردولتی
۲۷۷	مبحث چهارم: شکایت از تصمیمات و اقدامات اداری بانکها
۲۷۷	گفتار اول: شکایت از تصمیمات و اقدامات اداری بانکهای دولتی
۲۷۹	گفتار دوم: شکایت از تصمیمات و اقدامات اداری بانکهای غیردولتی

صفحه	عنوان
۲۸۰	مبحث پنجم: ممنوع الخروجی بدهکاران بانکی
۲۸۰	گفتار اول: بررسی مفاد و هدف ماده واحده
۲۸۱	گفتار دوم: قلمرو شمول لایحه قانونی
۲۸۴	گفتار سوم: ماهیت ممنوع الخروجی بدهکار بانکی و تشریفات آن
۲۸۷	گفتار چهارم: اشخاص مشمول ممنوع الخروجی
۲۹۱	گفتار پنجم: نقد مقررات و رویه ممنوع الخروجی
۲۹۳	کتابنامه
۲۹۹	نمایه

علايم اختصارى

دستورالعمل صدور دستور پرداخت و انتقال وجوه	دستورالعمل پرداخت و انتقال
سامانه تسويه ناخالص آنى	ساتنا
قانون آيين دادرسى دادگاههاى عمومى و انقلاب (در امور مدنى)	ق.آ.د.م
قانون قديم آيين دادرسى مدنى	ق.ق.آ.د.م
قانون اساسى	ق.آ
قانون پولى و بانكى كشور	ق.پ.ب.ك
قانون تجارت	ق.ت
قانون ديوان عدالت ادارى	ق.د.ع.ا
قانون عمليات بانكى بدون ربا (بهره)	ق.ع.ب.ب.ر
قانون كار	ق.ك
قانون مدنى	ق.م
قانون ملى شدن بانكها	ق.م.ش.ب
قانون اصلاح موادى از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادى، اجتماعى و فرهنگى جمهورى اسلامى ايران و اجراى سياستهاى كلى اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسى	قانون اصل ۴۴
لايحه قانونى اداره امور بانكها	ل.ق.ا.ا.ب
لايحه قانونى اصلاح قسمتى از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷	ل.ق.ت ۱۳۴۷
موافقت نامه عضويت در سامانه تسويه ناخالص آنى (ساتنا)	موافقت نامه ساتنا

تقدیم به مادرم
اسوه شکیبایی و مهربانی

پیشگفتار چاپ سوم

با توجه به تحولات سریعی که در زمینه بانک و بانکداری روی می‌دهد، در مدت کوتاهی پس از انتشار کتاب، افزودن مباحثی به آن ضروری به نظر می‌رسید. به همین دلیل، گفتار «بانکداری جامع» به مبحث اول از فصل هفتم کتاب اضافه شد. همچنین، با توجه به اهمیت موضوع ممنوع‌الخروجی بدهکاران بانکی که در زمان تألیف کتاب مغفول مانده بود، در ویرایش دوم کتاب، مبحث مفصلی در فصل دهم به این موضوع اختصاص یافت.

تجدید چاپ سوم کتاب آن هم در مدت کوتاهی پس از انتشار آن مایه دلگرمی نویسنده است و می‌تواند بر مفید بودن مطالب آن دلالت داشته باشد. لازم به ذکر است که مبحث «بانکداری مجازی» به دلیل اینکه در کتاب دیگری از همین نویسنده بررسی شده،^۱ در این کتاب نیامده است.

نویسنده برای انجام دادن بخشهای عمده‌ای از تحقیقات مربوط به این کتاب، از فرصت مطالعاتی در مؤسسه حقوق تطبیقی سوئیس^۲ (دانشگاه لوزان) استفاده کرده است، که لازم است از زحمات و همکاری مسئولان و کارکنان محترم آن مؤسسه نیز تشکر شود.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از زحمات و همکاری بی‌دریغ مسئولان و کارکنان سازمان «سمت» به خصوص آقای رضا ناصرزیم، طراح جلد کتاب و سرکار خانم فاطمه جزءخراسانی، ویراستار محترم ویراست دوم کتاب، تشکر و قدردانی کنم. همچنین از دوست عزیزم آقای دکتر فیض‌اله جعفری (عضو هیئت علمی دانشگاه بوعلی همدان) که نکات مهمی را گوشزد کردند، سپاسگزارم.

مصطفی‌السان

۱. السان، مصطفی، حقوق تجارت الکترونیکی، تهران: سمت، ۱۳۹۱.

2. Institut Suisse de Droit Comparé

پیشگفتار

سالها پیش، وقتی انگیزه‌هایی برای نوشتن در عرصه‌ای که چیزی از آن نمی‌دانستم وجود داشت، راه سختی پیش رو دیده می‌شد. حوزه حقوق بانکی، مملو از قوانین و مقرراتی به نظر می‌آمد که همواره بر تعداد و ابهام آنها افزوده می‌شد و هر نویسنده‌ای را به جای بررسی اصل موضوع به قواعد عمومی قرارداد یا مباحث اقتصادی و انتقادی می‌کشانید. در تحقیقات اولیه، این پیش‌فرضها یکی پس از دیگری اثبات می‌شد و دشواری راه بیشتر نمایان می‌گشت.

در اختیار داشتن و مطالعه منابع خارجی بسیار، که در یک کتاب درسی به ندرت قابل استفاده بودند، مشکل دیگری بود که نویسنده به تدریج با آن روبه‌رو شد. محدودیت حجم کتاب و نیز تفاوت‌های بانکداری داخلی در مقایسه با بانکداری مرسوم در اکثر قریب به اتفاق کشورهای جهان، امکان بهره‌گیری از این منابع را محدود می‌کرد و چاره‌ای جز بررسی موضوع بر پایه مقررات داخلی و نوشته‌هایی که بیشتر در بردارنده تحلیل یا نقد برخی از این مقررات بود، باقی نمی‌گذاشت.

اعتماد جناب آقای دکتر باقر انصاری (مدیر محترم گروه حقوق سازمان «سمت») تا حد زیادی از تردیدهای نویسنده کاست. راه آینده این‌گونه ترسیم شد که کتاب با ادبیات ساده، به دور از مباحث تطبیقی یا تحلیلی زیاد نوشته شود و تا حد امکان در بردارنده همه مباحثی باشد که در این گرایش بررسی می‌شوند. برای رسیدن به این اهداف، چهارچوب کلی کتاب در ده فصل تنظیم و تلاش شد تا آخرین وضعیت بانکداری کشور، از چشم‌انداز حقوقی، مورد بررسی قرار گیرد.

با تمام دقت‌های به عمل آمده، نویسنده مطمئن نیست که از عهده کار برآمده باشد. امید آن است که خوانندگان محترم، به جای چشم‌پوشی از اشتباهات و خلأها،

برای رفع اشکالات در ویرایشهای بعدی، آنها را از طریق ناشر محترم یا نامه الکترونیکی به نشانی نویسنده،^۱ ارسال کنند.

نوشتن این کتاب بدون در نظر گرفتن پژوهشهای پیشین ممکن نبوده است؛ از این رو، به ویژه باید از جناب آقایان دکتر سید محمود کاشانی و دکتر ماشاءالله بناء نیاسری تشکر کنم که ایده‌هایشان راهگشای بسیاری از ابهامات و پرسشهای نویسنده بوده است. در پایان لازم می‌دانم از ریاست محترم و کلیه مسئولان و کارکنان کوشای سازمان «سمت» و تمامی بزرگوارانی که در به ثمر رسیدن این اثر با نویسنده همکاری داشته‌اند، به ویژه جناب آقای دکتر باقر انصاری و خانمها مریم شجاعی (کارشناس محترم گروه حقوق «سمت») و عاقله مشایخی (ویراستار کتاب)، تشکر و قدردانی نمایم.

مصطفی السان